

ВІДГУК

офіційного опонента Плачинди Тетяни Степанівни
на дисертацію Кірюхіної Марини Володимирівни
*«Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі
бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій»*,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

1. Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Сьогодні Україна знаходиться на шляху інтенсивного розвитку і потребує значної кількості висококваліфікованих фахівців в інноваційній сфері, які стануть запорукою успішного економічного розвитку та конкурентоспроможності нашої держави в осяжному майбутньому. Стрімкий розвиток авіаційної галузі, інформаційних та нанотехнологій, робототехніки тощо зумовлює потребу у високоосвічених фахівцях, що, відповідно, зосереджує увагу суспільства на зростанні вимог до освітніх послуг, якісному навчанні курсантів, зокрема технічних фахівців авіаційної галузі в умовах сьогодення. Освіта повинна бути випереджувальною, відповідати тенденціям розвитку суспільства.

Питання підготовки фахівців майбутнього, здатних креативно мислити і створювати інновації, розробляється не лише в Україні. Так, у 2010 р. організацією «Американці за гуманітарні науки» спільно з «Американською асоціацією адміністраторів освітніх установ у США» проведено дослідження проблеми «Готовність до інновацій», яке виявило тенденцію зростання потреби у фахівцях з розвиненою гуманітарною культурою, здатних (окрім вирішення технологічних питань) співпрацювати в команді; аналізувати та висловлювати свою думку з урахуванням мінливої творчої атмосфери; сприймати і застосовувати конструктивну критику тощо. Відтак не виникає сумніву, що обрана М.В. Кірюхіною тема дослідження є на часі, тим більше, що актуальність роботи аргументована й результатами практики гуманітарної

підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі, а також виявленими суперечностями у процесі їх професійної підготовки. Теоретичну та практичну значущість дослідження здобувачкою доведено через всебічне розкриття проблеми шляхом аналізу науково-педагогічної літератури та вітчизняної і закордонної практики.

Варто наголосити на тому, що праця авторки виконана відповідно до наукової теми кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського «Психолого-педагогічні засади реформування організації та змісту діяльності вищої школи в Україні (теоретико-методологічний аспект)» (державний реєстраційний № 0116U004581).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз структури дисертаційної роботи уможливорює висновок про її логічну впорядкованість і ґрунтовність. М. В. Кірюхіна запропонувала наукове обґрунтування термінологічно-категорійного апарату розвідки, коректно сформулювала мету, окреслила завдання, описала об'єкт і предмет дослідницького пошуку. Наукові результати рецензованої роботи верифіковані завдяки використанню комплексу дослідницьких методів, дібраних відповідно до завдань конкретного етапу дослідження, що засвідчує усвідомлення авторкою сутності проблеми й можливих шляхів її теоретичного та практичного розв'язання.

Результати дослідження висвітлено у 13 наукових працях, із них 6 наукових статей опубліковано у фахових виданнях України в галузі педагогіки, 1 стаття – у виданні, яке входить до міжнародних наукометричних баз даних, 6 публікацій апробаційного характеру.

У роботі відображені результати детального опрацювання використаних джерел, список яких налічує 325 найменувань (серед них 13 – іноземними

мовами), що свідчить про здійснений здобувачкою всебічний аналіз дослідженої проблеми.

Вважаємо також, що достатньо обгрунтованими є висновки до розділів і загальні висновки: відповідно до логічно сформульованих наукових завдань у них висвітлена послідовна реалізація мети дослідження.

3. Значення для науки і практики отриманих результатів. Результати дослідження позначені науковою новизною й мають практичну спрямованість. Вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі в сучасних умовах дозволило авторці зробити узагальнення щодо необхідності їх гуманітарної підготовки, тим більше, що на цьому наголошено у документах Ради з акредитації інженерних і технологічних наук (Accreditation Board for Engineering and Technology).

Зазначаємо щодо практичної значущості отриманих наукових результатів: науково обгрунтована модель гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій апробована і може бути впроваджена в освітній процес профільних закладів вищої освіти; дібраний й адаптований пакет діагностичних матеріалів для визначення рівня гуманітарної компетентності курсантів; оновлений зміст навчальних дисциплін «Історія України та української культури», «Основи політології, правознавства та психології», «Основи соціології, культурології та філософії» з метою збагачення їх викладання інноваційними технологіями навчання; розроблені й упроваджені в освітній процес авторські спецкурси «Історія авіації України», «Корпоративна культура авіаційних компаній та етика ділового спілкування» з урахуванням можливостей ІТ.

Матеріали дисертації рекомендовано використовувати в практичній роботі викладачів закладів вищої освіти, в яких здійснюється підготовка бакалаврів спеціальності 272 «Авіаційний транспорт» для покращення та збагачення гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної

галузі.

Наукові положення, методичні рекомендації та результати дослідження впроваджено в освітній процес Криворізького коледжу Національного авіаційного університету (довідка № 444/д від 23.02.2020 р.), Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету (довідка № 02/228 від 01.06.2020 р.), Льотної академії Національного авіаційного університету м. Кропивницького (довідка № 01-08 / 1114 від 20.05.2020 р.), Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ (довідка № 3/1296 від 12.05.2020 р.), копії яких вміщено у додатках до рукопису.

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеність у цілому. Структура дисертаційної роботи є традиційною для кандидатської дисертації за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вона складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 331 сторінку. Обсяг основного тексту складає 215 сторінок і містить 11 рисунків, 19 таблиць і 21 додаток.

У першому розділі дисертації цінним є те, що здобувачкою проаналізовано сучасний стан гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня. На основі ґрунтовного розгляду джерельної бази дисертанткою справедливо зазначено, що переважна більшість наукових доробок не стосувалися фахівців які здійснюють технічне обслуговування та ремонт повітряних суден. Розкрито понятійний апарат дослідження, зокрема ключова дефініція «гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі бакалаврського рівня» (стор. 33).

На сторінці 48 Марина Володимирівна виокремила проблеми з якими стикаються викладачі гуманітарних дисциплін ЗВО у процесі навчання майбутніх фахівців технічних спеціальностей, серед яких: зниження загального

культурного рівня студентів; недостатній рівень знань з гуманітарних предметів, мовної культури, низька культура читання; слабе володіння навичками зв'язного письмового й усного мовлення тощо. Та вже на стор. 49 окреслила шляхи вирішення означених проблем гуманітарної підготовки.

Вивчення авторкою зарубіжного досвіду (Латвії, Литви, Польщі, Чехії, Німеччини, США) щодо інтеграції гуманітарних дисциплін у процес підготовки авіаційних фахівців технічних спеціальностей надало можливість констатувати, що у зарубіжних закладах вищої освіти гуманітарна підготовка є обов'язковою складовою професійної підготовки таких фахівців (стор. 50 – 53).

М. В. Кірюхіна обґрунтувала необхідність під час професійної підготовки формування гуманітарної компетентності, виокремивши її складові та структурні компоненти (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний). Оцінювання виокремлених компонентів відбувалося за відповідними (однойменними) критеріями та їх показниками. Сформованість гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі визначалася за трьома рівнями: низьким, достатнім та високим (стор. 72 – 75).

На схвалення заслуговує проведене опитування викладачів вітчизняних авіаційних ЗВО, що надало змогу здобувачці виокремити найбільш поширені, зручні та доцільні інноваційні технології для використання під час гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі, зокрема: технології проблемного навчання, проєктна технологія, технологія ситуаційного навчання, інформаційно-комунікаційні технології, схарактеризувати їх функції та розкрити можливості щодо сприяння формування гуманітарної компетентності.

У *другому розділі* рукопису детально обґрунтовано модель (схематичне зображення якої представлено на стор. 115) гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня, яка є логічно структурованою і складається з цільового, методологічного, змістово-організаційного та оціночно-результативного блоків. Цілісність розробленої

моделі забезпечується єдністю структурних (мети, змісту процесу, результату) та функціональних (принципів, підходів, умов, методів, засобів досягнення мети, критеріїв, рівнів) компонентів.

Позитивним є опис всіх структурних компонентів означеної моделі, зокрема визначених підходів і принципів, на яких ґрунтується процес гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі та які знаходять відображення в педагогічних умовах і технології їх реалізації.

На схвалення заслуговує й висвітлення реалізації обґрунтованої моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня, де детально описано впровадження в освітній процес авіаційних ЗВО запропонованих педагогічних умов, інноваційного навчально-змістового ресурсу, методів і форм навчання тощо, які супроводжувалися наведеними прикладами, як професійного, так і гуманітарного спрямування.

Варто наголосити на тому, що здобувачкою чітко вказано, як впливає на формування виокремлених компонентів гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі кожен структурний елемент моделі.

Вагомим науковим здобутком дослідниці, на нашу думку, є такі визначені та реалізовані (через модель) педагогічні умови: формування у курсантів позитивної мотивації до гуманітарної підготовки; оновлення змісту гуманітарної підготовки з урахуванням можливостей інноваційних технологій; творча співпраця викладачів гуманітарних та профільних (технічних) наук; готовність викладачів гуманітарних дисциплін до використання інноваційних технологій в освітньому процесі. Особливо нам імponує зосередження уваги Марини Володимирівни на співпраці викладачів гуманітарних і профільних наук, ураховуючи специфіку професійної діяльності майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Позитивним є те, що дисертанткою проведено експериментальне дослідження щодо реалізації на практиці моделі гуманітарної підготовки

майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій, що проведене протягом 2017–2020 років та охопило три взаємопов'язані етапи науково-педагогічного пошуку (аналітично-пошуковий, експериментальний, контрольний).

Схвально оцінюємо зміст таблиці 2.3. (стор. 180), що демонструє перелік критеріїв і діагностичних методик для оцінки кожного з виокремлених рівнів сформованості гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

На увагу заслуговує залучення до дослідно-експериментальної роботи майже всіх українських авіаційних ЗВО, зокрема: Національного авіаційного університету, Льотної академії Національного авіаційного університету (м. Кропивницький), Криворізького коледжу Національного авіаційного університету, Криворізького коледжу Національного авіаційного університету, Кременчуцького льотного коледжу Харківського національного університету внутрішніх справ; Слов'янського коледжу Національного авіаційного університету.

Здобувачка переконливо доводить, що апробація запропонованої моделі гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій підтвердила її ефективність щодо формування в означених фахівців гуманітарної компетентності. Так, кількість курсантів ЕГ з високим рівнем сформованості гуманітарної компетентності за всіма критеріями перевищує кількість курсантів КГ: за ціннісно-мотиваційним – на 13,7 %, за когнітивним – на 14,3 %, за діяльнісним – на 15,4 %, за рефлексивним – на 21,5 %. Кількість курсантів ЕГ з достатнім рівнем сформованості гуманітарної компетентності є більшою за кількість курсантів КГ: за когнітивним критерієм – на 10,4%, за діяльнісним – на 9,8 %. Кількість курсантів ЕГ з низьким рівнем сформованості гуманітарної компетентності за всіма критеріями менша за кількість курсантів КГ: за

ціннісно-мотиваційним – на 11,6 %, за когнітивним – на 22,5 %, за діяльним – на 25,2 %, за рефлексивним – на 19,5 %.

Схвальним є те, що Марина Володимирівна не обмежилася тільки вивченням рівнів сформованості запропонованих компонентів гуманітарної компетентності, а й визначила її загальний (інтегрований) рівень сформованості. Так, узагальнені результати педагогічного експерименту щодо досліджуваного феномену – формування гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій – дали змогу констатувати, що: 35,6 % курсантів ЕГ мають високий рівень сформованості гуманітарної компетентності, водночас таких курсантів у КГ – 19,7 %; 50,8% курсантів ЕГ мають достатній рівень сформованості гуманітарної компетентності, таких курсантів у КГ – 46,2 %; низький рівень сформованості гуманітарної компетентності мають більшість курсантів КГ (34,1%) порівняно з кількістю курсантів ЕГ (13,6 %). Таким чином, курсанти експериментальної групи показали на кінець педагогічного експерименту кращі результати, ніж курсанти контрольної групи.

Експериментальне дослідження вважаємо вирогідним завдяки теоретичному обґрунтуванню вихідних положень, надійному та валідному діагностичному інструментарію, коректному кількісному аналізу емпіричних даних та інтерпретації отриманих дослідницею результатів (стор.180–201). Узагальнення отриманих результатів дозволило констатувати, що мету дослідження досягнуто, завдання виконано, гіпотезу підтверджено.

5. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертаційної роботи. Загалом відзначимо високий науковий і методичний рівень дисертаційної роботи Кірюхіної Марини Володимирівни. Дослідження вирізняється науковою новизною положень, серед яких у педагогічній теорії та практиці:

уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально

перевірено модель гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій, яка передбачає: цільовий, методологічний, змістово-організаційний, оціночно-результативний блоки;

уточнено сутність поняття «гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі»;

введена в науковий обіг понятійна конструкта «гуманітарна компетентність майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі»;

визначено та схарактеризовано критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), показники та рівні (низький, достатній, високий) гуманітарної компетентності майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі бакалаврського рівня у закладах вищої освіти;

удосконалено зміст, форми і методи гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій навчання;

подальшого розвитку набули положення про реалізацію компетентнісного підходу в формуванні гуманітарної компетентності майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі бакалаврського рівня; інноваційні методи та форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти; науково-методичне забезпечення процесу гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі на основі врахування досвіду гуманітарної підготовки авіаційних фахівців технічних спеціальностей у закладах вищої освіти за кордоном.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Дискусійними є наступні положення:

1. Перше завдання дослідження зокрема передбачало визначення кола питань, що потребують наукового розв'язання, а на сторінці 49 вказані шляхи

вирішення проблем гуманітарної підготовки означених фахівців. Незрозуміло, чи корелюють між собою ці тези.

2. Матеріали дисертаційної роботи є цінними для науково-викладацького складу авіаційних ЗВО, проте апробація результатів дослідження вартує ширшого оприлюднення та охоплення всіх регіонів країни.

3. Цікавим є вивчення зарубіжного досвіду гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі, однак не зроблений аналіз щодо співвідношення обсягів навчальних дисциплін гуманітарної, базової та професійної підготовки, як-то у вітчизняних авіаційних ЗВО (на стор.36–39).

Висловлюємо наступні зауваження:

1. На схвалення заслуговує розкриття складових гуманітарної компетентності технічного фахівця авіаційної галузі бакалаврського рівня (стор. 63), проте незрозуміло, як вони корелюють з виокремленими компонентами означеної компетентності (стор. 66).

2. На сторінці 192 дисертантка зазначає, що рівень сформованості гуманітарної компетентності за ціннісно-мотиваційними та діяльнісними критеріями було визначено тільки наприкінці експерименту. Варто було пояснити доцільність такого вимірювання, та пояснити, як саме на початку експерименту визначалася сформованість гуманітарної компетентності інтегровано.

3. Дисертаційна робота не позбавлена технічних та орфографічних огріхів, русизмів і стилістичних неточностей.

Водночас висловлені зауваження не є принциповими й не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи. Дослідження, авторські статті виконані на достатньому науково-теоретичному й методичному рівні, містять різноплановий і ретельно опрацьований новий матеріал. Такі факти спонукають до загального висновку: дисертація Марини Володимирівни Кірюхіної «Гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної

галузі бакалаврського рівня з використанням інноваційних технологій» за науковим рівнем і новизною поставлених завдань, обґрунтованістю основних положень, практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам пунктів 9, 11 – 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 30.12.2015, № 943 від 20.11.2019, № 607 від 15.07.2020) та на підставі Порядку проведення експерименту з присудження доктора філософії, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, що дає підстави для присудження Кірюхіній Марині Володимирівні наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 – Освіта/Педагогіка за спеціальністю 015 – Професійна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної педагогіки
та соціально-гуманітарних наук
Льотної академії
Національного авіаційного університету

Т. С. Плачинда

Підпис Т. С. Плачинди засвідчую:
помічник начальника ЛА НАУ
із загальних питань та інноваційного розвитку

М. В. Сидоров